

συλλογὰς τοῦ ἰδίου, ἱκανὰ δ' αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν ἐν τῷ χειρογράφῳ Παρνασσῷ τὸ πρῶτον καὶ ἐν διαφόροις περιοδικοῖς καὶ ἡμερολογίοις βραδύτερον (Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη, Χρυσάλλις, Ἐπτάλοφος, Νέα Ἐπτάλοφος, Ἄττικόν Ἡμερολόγιον, Καζαμίας Κορομηλᾶ, Ἴλισσός, Οἰκογενειακὸν ἡμερολόγιον).

Τὰ ποιήματα τοῦ Λάμπρου πραγματεύονται τὰ ποικιλώτερα θέματα, ἤτοι περὶ φύσεως, πατρίδος, ἔρωτος, δυστυχούσης ἀνθρωπότητος, ἀρχαίων μνημείων κ.λ., ἄλλα δὲ τούτων εἶναι μῦθοι, ἀναμνήσεις παιδικαί, μνημόσυνα, πρὸς συγγενεῖς καὶ φίλους, ἐπιγράμματα, εἰς λευκώματα. Ἐκτὸς τῶν πρωτοτύπων ἔγραψεν ἱκανὰς ἀπομιμήσεις ἢ καὶ μεταφράσεις ξένων ποιητῶν (Οὐγκώ, Βερανζέρου, Λαμαρτίνου, Lebun, Florian κ.λ.).

Ὁ Λάμπρος κατὰ προτίμησιν γράφει τὰ ποιήματά του εἰς τὴν τότε ἐν χρήσει ὑπερκαθαρεύουσαν, ἥτις ἀναντιρρήτως μειοῖ τὴν δροσερότητα καὶ τὴν ἀφέλειαν τῶν στίχων του, ὀλίγα δὲ τινὰ καὶ εἰς τὴν δημοτικὴν ὡς παρατηρεῖ ὁ ἴδιος τὸ 1866, ἐν σημειώματί του ἐν ἰδιογράφῳ συλλογῇ τῶν ποιημάτων του, φίλος του, ποιητῆς ἐκ τῶν δημοτικῶν, τὸν παρεκίνησε νὰ γράφῃ τὰ ποιήματά του εἰς τὴν δημοτικὴν «ἐγὼ ὁμως δὲν παρεδέχθην τὴν γνώμην, τὸν ὑπήκουσα μόνον ὡς πρὸς τὸν ἔρωτα, καθ' ὃν ἤθελα ν' ἀναπτύξω ἀφέλειαν, τὸν Χριστόπουλον μιμούμενος». Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἐνωρὶς ἐγκατέλιπεν ὁ Λάμπρος καὶ ἤδη τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Ἑσπερίᾳ (1872—1876) ὡς καὶ τῶν κατόπιν γραφέντων ποιημάτων του ἔγραψεν εἰς τὴν δημοτικὴν.

Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι τὰ περισσότερα τῶν ποιημάτων τοῦ νεαροῦ Λάμπρου διαπνέει μία μελαγχολία, δυσσυμβίβαστος πρὸς τὴν νεαράν του ἡλικίαν καὶ τὸν ζωηρὸν καὶ πολυπράγμονα χαρακτῆρά του· ἤδη τὸ 1867, 16ετῆς ἔφηθος, ἔχει τὴν ἀντίληψιν ὅτι ὁ βίος εἶναι «ἔρμαιον πικρίας καὶ βασάνων» καὶ ὅτι :

«Ἐἶν' εὐτυχῆς μόνος ὁ παῖς·
ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς λοιπαῖς
χαρά μας ἢ ὀδύνη,
καὶ γέλωσ μας ὁ στεναγμός,
μειδιάμα μας ὁ κλαυθμός,
ἀνάπανσις οἱ θρῆνοι».

Τὴν ἐπασχόλησιν μὲ τὴν ποίησιν οὐδέποτε ἔπαυσεν ὁ Λάμπρος, εἰ καὶ ἐκ παρέργου, καθ' ὅλην του τὴν ζωὴν· οὐ μόνον ἐν Ἑσπερίᾳ σπουδάζων ἔγραφε ποιήματα, ὧν ἱκανὰ εἰς τὴν γερμανικὴν (Vielliebchen, ein Traum κ. λ.), ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἀνδρικήν του ἡλικίαν, εἰς ὄρας σχολῆς καὶ διασκέδασις, ἱππεύων τὸν Πήγασσον, ἔγραφε στίχους ἰδιωτικῆς φύσεως, λ. χ. εἰς λευκώματα ἢ πρὸς σάτυραν φιλικῶν κύκλων (τὰ

Κηφισιώτικα). Τὸ κύκνειόν του ποίημα εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἄνοιξαν τὰ παράθυρα», ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἐξορίαν καὶ τὴν ἐπάνοδον τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, γραφὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐν Σκοπέλῳ ἐξορίας του (Μάρτιον τοῦ 1918).

Ὁ Λάμπρος ὡς ἐφήβος κατέγινε καὶ εἰς τὴν δραματικὴν ποίησιν· οὐ μόνον μετέφρασε δράματα ἀρχαίων καὶ νεωτέρων συγγραφέων (περικοπὰς ἐκ τῆς Ἀντιγόνης καὶ τῆς Ἡλέκτρας τοῦ Σοφοκλέους, ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ δράματος τοῦ Καστελβεκίου «οἱ παράφρονες», ἐκ τῶν Ληστῶν καὶ τῆς Μαρίας Στούαρτ τοῦ Schiller), ἀλλὰ καὶ συνέγραψε πρωτότυπα δράματα. Οὕτω σώζεται ἐν χειρογράφῳ «τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας», ἄνευ χρονολογίας· «ὁ Δαυὶδ Κομνηνὸς» (1870), ἱστορικὸν δράμα, περιστρεφόμενον περὶ τὰς τύχας τοῦ ἐκπτώτου αὐτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος Δαυὶδ, ζῶντος κατὰ τὸ ἔτος 1466 ὡς αἰχμαλώτου τοῦ Σουλτάνου· καὶ «ὁ τελευταῖος κόμης τῶν Σαλώνων», ἐν τῷ ὁποίῳ, στηριζόμενος ἐπὶ τῶν ὑποθετικῶν ἐρώτων τοῦ καταλανοῦ κόμητος Δὸν Λουδοβίκου Φρειδερίκου τῆς Ἀραγωνίας μετὰ τῆς ἀνεισιᾶς τοῦ ἀρχιερέως Σεραφεῖμ, μὲ φλογερὸν πατριωτικὸν συναίσθημα, πρὸ τοῦ ὁποίου θυσιάζει ἐνίοτε τὴν ἱστορικὴν πραγματικότητα, ἐξαίρει τὸ τραγικὸν τέλος τῆς καταλανικῆς κομητείας τῶν Σαλώνων, κατὰ τὰ τέλη τοῦ 14^{ου} αἰῶνος. Τὸ δράμα τοῦτο, εἰς μέρη τρία, ἐπαινεθὲν ἐν τῷ Βουτσιναιῷ ἀγῶνι, ἐδημοσιεύθη καὶ παρεστάθη ἐν Ἀθήναις τὸ 1870. Τοῦ ἔργου προτάσσει ὁ Λάμπρος ἱστορικὴν εἰσαγωγὴν, ἐν τέλει ἧς εὐχαριστεῖ «ἀπὸ καρδίας τὸ ἀθηναϊκὸν κοινὸν διὰ τὴν εὐγενῆ καὶ ἐνθερμον δεξίωσιν», ἧς ἔτυχε κατὰ τὴν πρώτην παράστασιν καὶ ἐκφράζει «τὰς ὀφειλομένας χάριτας» καὶ πρὸς τοὺς κυρίους ἠθοποιούς.

Καὶ εἰς μεταγενέστερα ἔτη, κατὰ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του, ὁ Λάμπρος μετέφρασεν ἱκανὰ δραματικὰ ἔργα, ὡς τοῦ François Mons «L'apprenti de Cléomène» (ἐν Σύρῳ 1898), τοῦ Benedix τὸ ζιζάνιον (Stoerengfried), τοῦ Ibsen τὰ στηρίγματα τῆς κοινωνίας, τοῦ Bjoernson τὴν πτόχευσιν.

Τὰ ποιητικὰ ἔργα τοῦ νεαροῦ Λάμπρου, διότι αὐτὰ κυρίως μᾶς ἐνδιαφέρουν, κρινόμενα ὡς ἔργα τῆς ἐποχῆς των καὶ πρὸ πάντων ὡς προϊόντα καλάμου ἐφήβου, δεικνύουν μίαν πρόωρον καὶ ὅλως ἐξαιρετικὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἰδιοφυΐαν τοῦ νεαροῦ συγγραφέως.

Καταπλήσσει ἀληθῶς ὅτι παῖς ὢν, ἐν ἡλικίᾳ ἐν ἣ οἱ συνομήλικοί του καταγίνονται περὶ τὰ παίγνια, οὗτος ἐνετρύφα εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν καὶ τῶν μεγάλων συγχρόνων του ποιητῶν καὶ προέβαινε εἰς ἀξιολόγους μεταφράσεις αὐτῶν καὶ εἰς ἰδίας συνθέσεις λυρικῶν καὶ δραματικῶν ἔργων, ἐξ ὧν καταφαίνεται οὐ μόνον ἡ περὶ τὸ στιχουργεῖν ἰκανότης του ἀλλὰ καὶ ἡ μεγάλη του παρατηρητικότης, ἡ βαθεῖα

γνώσις τῆς ἱστορίας, ἢ θερμὴ του ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἀκοίμητον ἐνδιαφέρον του δι' ὅτι μέγα, ὠραῖον καὶ ὑψηλόν.

Εἶναι λ. χ. ἀξιόλογον διὰ παῖδα δεκαπενταετῆ τὸ δημοτικίζον ποίημά του «ὁ κλέφτης», ὅπερ κατὰ τὴν ιδιόχειρον ὑποσημείωσίν του ἔγραψεν ὀρμηθεὶς ἐκ τῆς ἰδέας τὴν ὁποίαν ἤκουσεν, ὅτι «ὁ κλέφτης ἔχει λιθάνι τὸ μπαροῦτι» :

Δὲν ἔχει ὁ κλέφτης ἐκκλησιά, δὲν ἔχει θυματῆρι,
παλάτι ἀπὸ μάλαμμα, κολῶν' ἀπὸ διαμάντι
εἶναι τοῦ κλέφτη λειτουργιά, ὅταν βαροῦν ντουφέκια,
ἔκκλησιά του εἶναι τὰ βουνά, σπηλιὰ τὸ ἅγιο βῆμα
καὶ θυματῆρι ἅγιο τὸ λιανοτούφεκό του.

.
.

Καὶ δὲν εἶναι ἀνάξιον προσοχῆς λ. χ. τὸ ποίημα, ὅπερ ἔγραψε τὸ 1868, ὡς δεκαεπταετῆς ἔφηβος, ὑπὸ τὸν τίτλον «Θὰ πηγαίνω» :

Ἐκεῖ ὅπου ροδοδάφνη καὶ χλωρὸς κισσὸς ἀνθεῖ,
ὅπου λούεται τὸ ἔαρ εἰς ζεφύρους ἀρωμάτων,
ὅπου αἶρεται τὸ πνεῦμα, παραδείσους ἀναπλάττον,
θὰ πηγαίνω μὲ προσμένει ἢ παρθένος ἢ ξανθή.

.
.

Ὁ Λάμπρος ὅμως, καίτοι περὶ πολλοῦ ἐποιεῖτο τὴν ποιητικὴν δάφνην, δὲν εἶχε μεγάλην ἰδέαν περὶ ἑαυτοῦ ὡς ποιητοῦ :

δὲν μὲ εὐνοοῦν αἱ μουσῆσαι
εἶμαι μόνον στιχουργός,

λέγει ἀπευθυνόμενος «τοῖς κριταῖς ποιητικοῦ ἀγῶνος» τὸ 1867· καὶ ἀλλαχοῦ, τὸ ἴδιον ἔτος :

Ἄλλὰ δὲν εἶμαι ποιητής . . .
οἱ στίχοι μου εἶναι χωλοὶ . . .
δὲν εἶμαι ἐμπνευσμένος.

Εἰρωνικῶς δ' ἐξεφράζετο βραδύτερον περὶ τοῦ δράματός του «ὁ τελευταῖος κόμης τῶν Σαλώνων»· οὕτως εἰς λεύκωμα τῆς κυρίας Ἀγγέλου Βλάχου γράφει :

Μὲ θέλετε ἐπιλήσμονα τῶν νεαρῶν μου χρόνων
ὑπῆρξα πάντοτε κακὸς ὀπλίτης τῶν Μουσῶν
καὶ—ἔστω μάρτυς Ἰέως ὁ κόμης τῶν Σαλώνων—
τὸ ὄπλον των δὲν ἔφερον ποτέ μου sans façon.

Ὁ ἀοίδιμος Ἀδρέας Σκιαῦς¹ ἐκφράζει τὴν λύπην του διότι ὁ Λάμπρος, ὑπερμέτρως ὑποτιμῶν τὸ ποιητικόν του χάρισμα, διέκοψεν ἀποτόμως τὴν εὐδοκιμώτατα ἤδη χωροῦσαν ποιητικὴν του σταδιοδρομίαν «καὶ οὕτως ἐξέλιπεν ἔκτε οὗτος ὁ ποιητής, ὅστις ἴσως ἐμελλε νὰ ἀναδειχθῇ ὁ μέγιστος καὶ ὁ δημοτικώτατος τῆς νέας Ἑλλάδος». Ἡ κρίσις αὕτη τοῦ Σκιαῦ, ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲν εἶναι ὅλως ἀκριβής, καθόσον ὁ Λάμπρος ποτὲ δὲν ἔπαισαν ἐκ παρέργου νὰ γράφῃ καὶ ποιήματα, εἶναι ὅλως ὑποκειμενικὴ, στηριζομένη προφανῶς ἐπὶ τῆς εὐαρεσκείας τὴν ὁποίαν ἠσθάνετο ὁ Σκιαῦ ἀναγινώσκων τὰ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀρχαίζουσαν γλῶσσαν γραφέντα ποιήματα τοῦ Λάμπρου. Ἡμεῖς τοῦναντίον νομίζομεν ὅτι ἐν ὁ Λάμπρος εἶχε τοιαύτην ποιητικὴν φύσιν, ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ τον ἀναδείξῃ τὸν μέγιστον ποιητὴν τῆς Ἑλλάδος, οὐδὲν θὰ ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἐκδήλωσιν αὐτῆς, οὐδ' αὐτὴ ἢ περὶ τοῦ ἐναντίου κρίσις τοῦ ἰδίου Λάμπρου.

Καίτοι ὅμως, ἐντελῶς συμφωνοῦντες μετὰ τοῦ ἀοιδίου ἱστορικοῦ, δὲν ὑπερτιμῶμεν τὴν ἀξίαν τῶν ποιητικῶν αὐτοῦ δημιουργημάτων, δὲν δυνάμεθα ἢ μετὰ θαυμασμοῦ νὰ ἀποβλέψωμεν πρὸς αὐτὰ, κρινόμενα ὡς ἔργα νεαροῦ ἐφήβου, μαρτυροῦντα τὴν μόρφωσιν καὶ τὸ ὕψηλόν καὶ εὐγενὲς τῶν συναισθημάτων αὐτοῦ.

Πόσον ὁ Λάμπρος ὠφελήθη ἐκ τῆς μελέτης τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ τῆς περὶ τὴν ποίησιν ἀσχολίας του σαφῶς καταφαίνεται ἐκ πάντων τῶν μετέπειτα ἔργων του καὶ ἰδίως ἐκ τῶν λόγων του, δι' ὧν, ἰδίως χάριν εἰς τὴν ποιητικὴν των χροιάν, κατέθελε καὶ ἐνεθουσία τοὺς ἀκροατάς του.

Ὁ Λάμπρος μέχρι τοῦ 1872, ὅτε δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ὅτι κλείει ἡ πρώτη συγγραφικὴ του περίοδος, ἔγραψε πολλὰς πρωτοτύπους ἢ ἐκ μεταφράσεως μελέτας εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς ἴδια τεύχη. Ἐκ τούτων ἀξιολογώτεραι εἶναι αἱ μελέται του περὶ Γεωργίου Ζαλοκώστα (1868), περὶ τοῦ κερκυραίου χωρικοῦ Δημητρίου Τζιλιμπάρη καὶ τῶν ἀνεκδότων ποιήσεών του (1870) καὶ ἡ περὶ τοῦ ἐν Νεαπόλει, κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἀκμάσαντος, Ἕλληνοζωγράφου Βελισαρίου Κορενσίου (1872).

Ε') Ἡ πανεπιστημιακὴ δραῖσις τοῦ Λάμπρου.

Ἡ καθαρῶς ἐπιστημονικὴ περίοδος τοῦ βίου τοῦ Λάμπρου ἀρχεταὶ κυρίως κατὰ τὸ ἔτος 1873, ὅτε ὑπέβαλεν ὑπὸ τὴν κρίσιν τῆς ἐν Λειψία φιλοσοφικῆς σχολῆς ἐναίσιμον διατριβὴν, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὰ κατὰ τοὺς οἰκιστάς τῶν παρ' Ἑλλησιν ἀποικιῶν καὶ τὰς αὐτοῖς ἀπονεμομένας τιμὰς

¹ Σπυρίδων Π. Λάμπρος (1851—1919). Ἀνατύπ. ἐκ τοῦ ΙΔ' τόμου τοῦ Ν. Ἑλληνομνήμονος, Ἀθῆναι 1920, σ. 16.

καὶ προνομίας» (Λειψία 1873), ἥτις καὶ ἐνεκρίθη. Τὸ 1878 ἔγινεν ὑφηγητὴς τοῦ μαθήματος τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας καὶ ὡς τοιοῦτος παρέδιδε τακτικώτατα ἱστορίαν καὶ παλαιογραφίαν («γραφογνωσίαν»), ἣν πρῶτος αὐτὸς ἐδίδαξεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Ἐπὶ τριετίαν διατέλεσας γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τῶν δημοσίων σχολείων (1883—1885), τὸ 1887 διορίσθη ἔκτακτος καὶ τὸ 1890 τακτικὸς καθηγητὴς τῆς γενικῆς ἱστορίας ἐν τῷ ἔθνικῳ Πανεπιστημίῳ, διατέλεσας τοιοῦτος μέχρι τοῦ 1917.

Ὁ Λάμπρος ἀπέβη ἀληθὲς κόσμημα τοῦ Πανεπιστημίου, οὗτινος διέτελεσεν δὲς Πρύτανις (1904—1905 καὶ 1911—1912). Ἡ διδασκαλία του, προϊὼν εὐρυτάτων μελετῶν ἀλλὰ καὶ μυχιῶν ἐσωτερικῶν συναισθημάτων, εἶχε μεγάλην καὶ μόνιμον ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἀκροατῶν του. Πρόγραμμα τῆς διδασκαλίας του, ὡς καὶ ὄλου τοῦ βίου του, ἦτο ὅτι δι' αὐτῆς πρέπει νὰ ἐξυπηρετῆται οὐ μόνον ἡ Ἐπιστήμη ἀλλὰ ἡ Παιδείς καὶ τόσον τὴν διδασκαλίαν του ὡς καὶ τὴν καθόλου δρασίμν του ἐνέπνεε καὶ ἐξωογόνει διάπυρος πατριωτισμὸς· ὡς ὀρθῶς εἶπεν ὁ Heisenberg,¹ ὁ Λάμπρος μᾶς ἔδωκε ζῶν παράδειγμα ὅτι δύνανται τις νὰ ὑπηρετῆ τὴν πατρίδα του μὲ πλήρη ἀφοσίωσιν, χωρὶς νὰ παύῃ ὢν ὀρηγρὸς ἐργάτης τῆς Ἐπιστήμης, τὴν ὁποίαν δὲν χωρίζουν σύνορα κρατῶν.

Τόσον εὐχάριστος καὶ καρποφόρος ἦτο ἡ διδασκαλία τοῦ Λάμπρου ὥστε εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς του παραδόσεις συνέρρεον οὐ μόνον φοιτηταὶ τῆς φιλολογίας ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων σχολῶν φοιτηταὶ καὶ πολῖται πάσης τάξεως. Ὁ Λάμπρος ἀληθῶς δὲν ἐδίδασκε διὰ νὰ διδάξῃ καὶ πληρώσῃ μίαν ἐπαγγελματικὴν ὑποχρέωσιν, οὐδὲ διὰ νὰ μεταδώσῃ μόνον ποσὸν τι γνώσεων, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐνθουσιάζῃ, νὰ φρονηματίσῃ, νὰ μορφώσῃ φιλοπάτριδας πολίτας καὶ ἀνθρώπους μὲ εὐγενῆ ἰδεώδη. Ὁ Λάμπρος κατώρθου νὰ ἐνθουσιᾷ τοὺς ἀκροατάς του, διότι πρῶτος αὐτὸς ἐνέθουσία καὶ συνεκινεῖτο μὲ ὅσα ἔλεγε, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν λόγοι ἀλλοῖ ἀλλὰ μύχια συναισθήματα, ἐξερχόμενα ἐκ τοῦ βάθους τῆς καρδίας του. Συμπληρῶν τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν διὰ φροντιστηριακῶν ἀσκήσεων παλαιογραφίας, κατώρθου νὰ σχηματίσῃ περὶ ἑαυτὸν κύκλον μαθητῶν, ὧν πολλοὶ βραδύτερον ἀνεδείχθησαν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ. Ἐπιθυμῶν συγχρόνως τὴν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀνύψωσιν τῶν φοιτητῶν, κατ' ἐξοχὴν διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος, εἰργάσθη διὰ τὴν σύμπληξιν φοιτητικοῦ κέντρου (Λόγοι καὶ ἄρθρα σ. 631 - 684), ἐκφωνήσας καὶ λόγον ἐπὶ τοῖς ἑγκαινίοις αὐτοῦ, τὴν 19ῃν Φεβρουαρίου 1905 (αὐτ. σ. 231 - 238) καὶ συντάξας ἐσωτερικὸν ὄργανισμὸν του. Πλειστάκις δ' εἰς ἐπισήμους περιστάσεις πλήρης ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ, ὡμίλει πρὸς τοὺς φοιτητάς καί, κατανοῶν τὴν ὠφέλειαν ἐκ

¹) Byz. Zeitschrift 23, 524.

τῆς ἐπισκέψεως τῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ ἱστορικῶν τόπων, διωργάνου ἐκδρομᾶς φοιτητῶν, ὡς κατὰ τὸ 1888 εἰς Λαύριον καὶ Μαραθῶνα, κατὰ τὸ 1890 εἰς Σούνιον καὶ Ὀλυμπίαν κ. ἄ.

Σ) Ὁ ρήτωρ Λάμπρος.

Ὁ Λάμπρος δὲν περιώριζε τὴν δρᾶσίν του μόνον ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀλλ' ὀρθῶς φρονῶν ὅτι ὁ ἐπιστήμων πρέπει νὰ συντελῇ, ὄση αὐτῷ δύναμις, «εἰς τὴν δημοποίησιν τῶν πορισμάτων τῆς ἱστορικῆς ἐρεῦνης», δὲν ἀπέστεργε νὰ ἐπικοινωνῇ πρὸς τὰ πλήθη διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος, «πρὸς πανηγυρισμὸν ἔθνικῶν ἀμφιετηρίδων, πρὸς ἐξύμνησιν τῶν ἀθλῶν ἢ θρηνηδίαν τῶν συμφορῶν τοῦ ἔθνους, ἢ πρὸς ἐξιστόρησιν ἐπεισοδίων τῆς πατρίου ἱστορίας, ἐν ἡμέραις μνημοσύνων μεγάλων ἔθνικῶν συμβάντων ἢ ὅτε παρίστατο ἀνάγκη ἐπικαίρων λόγων ἢ ἄρθρων» (Λόγοι καὶ ἄρθρα σελ. ε').

Τοιουτοτρόπως ὁ Λάμπρος ἐπεκονῶνει πρὸς πάσας τὰς λογίας τάξεις τῆς κοινωνίας, ἀναπτύσσων εἰς σειρὰς διαλέξεων, μετὰ χαριέσσης ὄντως εὐγλωτίας καὶ θελγούσης πολυμαθείας, διάφορα ἱστορικά θέματα, ἰδίως ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσοῦ, ὅπου τὸ πρῶτον ὠμίλησεν ὡς 17ετῆς νεανίας, τὸ 1868, περὶ τῆς ἐλεφαντουργικῆς παρὰ τοῖς ἀρχαίοις.¹

Ἐπίσης ἔκαμε περισπουδάστους ἐπιστημονικὰς ἀνακοινώσεις εἰς τὰς

¹) Ἐκ τῶν μετέπειτα διαλέξεων τοῦ Λάμπρου ἐν τῷ Παρνασσῷ ἀναφέρομεν τὰς ἑξῆς : Περὶ Γ. Ζαλακώστα (1869)· Περὶ τῶν ἀνεκδότων ποιήσεων τοῦ Κερκυραίου χωρικοῦ Δημ. Τζιλιμπάρη (1870)· Ἀνάγκη ἐκθέσεως ἐπὶ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ σταδίου Ἀθηνῶν (1870)· Τὰ Σάλωνα ὑπὸ τοὺς Ἰσπανοὺς (1871)· Περὶ Βελισσαρίου Κορνεοῦ, Ἕλληνοζωγράφου τοῦ 15' αἰῶνος (1872)· Περὶ Μ. Ἀχομινάτου καὶ τῆς ἀλώσεως τῶν Ἀθηνῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων (1877)· 5 μαθήματα περὶ τῆς νεωτέρας ἱστορίας τῶν Ἀθηνῶν (1878)· 3 μαθήματα περὶ τῆς μεσαιωνικῆς ποιήσεως τῶν Ἑλλήνων (1879)· Περὶ τῶν ἀναγνωσμάτων τῶν πάππων μας (1881)· Περὶ τῆς γυναικὸς παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς (1889)· Περὶ τοῦ Ρήγα Φερραίου (1891 καὶ 1894)· 3 ἀναγνώσματα περὶ τῆς ἀγορᾶς τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ φόρου τῆς Ρόμης καὶ τοῦ ἱπποδρομίου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1892)· Περὶ τοῦ τελευταίου Ἕλληνοαὐτοκράτορος (1893)· 3 διαλέξεις περὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς (1894)· Περὶ Ὀλυμπίας (1895)· Περὶ Ἰομνησίας (1896)· Περὶ συρμοῦ ἐν ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι (1898)· Βενετία καὶ Ἑλλάς, σειρὰ διαλέξεων (1898—1899)· Περὶ Κλεοπάτρας (1899)· Περὶ ἀγίας Σοφίας, σειρὰ διαλέξεων (1900)· Περὶ Ζηνοβίας (1900)· Περὶ Ἱεροσολύμων (1901)· Ποίησις καὶ ἱστορία, διαλέξεις 2 (1901)· Περὶ Κρήτης καὶ Βενετίας (1902)· Περὶ Φλωρεντίας διαλέξεις (1903)· Περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῶν Παλαιολόγων, 3 διαλέξεις (1908)· Περὶ ἀλώσεως Κωνσταντινουπόλεως, 4 διαλέξεις (1909)· Περὶ Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας (1913—1914)· Ἐὰν ἤμην ζωγράφος, ἐὰν ἤμην ποιητής, 2 διαλέξεις (1914)· Ρήγας ὁ Φεραῖος, Βηλαράς, Χριστόπουλος (1915)· Περὶ τῆς παιδείας ἐν Ἰωαννίνοις ἐπὶ Τουρκοκρατίας (1915)· Ἡ Τραπεζοῦς καὶ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ (1915). Πολλὰ τῶν διαλέξεων τούτων ἔχουν δημοσιευθῆ εἰς φυλλάδια, τὸν Νέον Ἑλληνομνήμονα καὶ

ἐνταῦθα ξέναις ἀρχαιολογικαῖς σχολαῖς¹ καὶ εἰς τὸ ἱστορικὸν τμήμα τοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Παρνασσῶ.²

Καὶ εἴτε εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, εἴτε εἰς τὸν Παρνασσόν, εἴτε εἰς τὸν σύλλογον ἐμποροῦπαλλήλων, εἴτε εἰς τὸ ἑλληνικὸν κέντρον Καίρου ἀπήγγελλε τὸν πανηγυρικόν, κατὰ τὴν ἐθνικὴν ἑορτήν, κατώρθου νὰ ἀναπτύσῃ τὸ αὐτὸ θέμα κατὰ τὸν διαφορώτερον ἑκάστοτε καὶ πάντοτε νέον τρόπον, συγκινῶν καὶ ἐνθουσιῶν τοὺς ἀκροατάς του.³

Ἐπίσης ἐξεφώνησε διαφοροὺς λόγους καὶ εἰς ἄλλας ἐπετείους ἐθνικῆς χαρᾶς καὶ ἐθνικοῦ πένθους ἢ καὶ εἰς ἄλλας ἐθνικὰς περιστάσεις· καὶ εἰς διαφορὰς ἐκδρομὰς συλλόγων⁴ ἐδίδασκε συγχρόνως καὶ κατέθειλε τοὺς ἀκροατάς μὲ τὴν σοφίαν του καὶ τὴν θερμὴν του εὐγλωττίαν.

Ἐπίσης ἐξεφώνησε πολλοὺς ἐπικηδείους καὶ ἐπιμνημοσύνους λόγους καὶ προσφωνήσεις.⁵ Οἱ πλεῖστοι τῶν λόγων του ἐδημοσιεύθησαν εἰς τοὺς Λόγους καὶ ἄρθρα (1902), τὰς Μικτὰς σελίδας (1905) καὶ τὰ Ἐλευθέρια (1911).

Z'. Ἐνδιαφέρον Λάμπρου διὰ τὴν Ἐκπαίδευσιν καὶ τὴν Γυμναστικὴν.

Μέγα ἦτο τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Λάμπρου καὶ διὰ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα τῆς χώρας, τὸ ὁποῖον ἰδίως ἐπέδειξε γενόμενος τὸ 1908 Πρόε-

ἀλλαχοῦ. Καὶ εἰς ἄλλα κέντρα, ὡς καὶ εἰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, ἐν Πειραιεῖ, Πάτραις, Ἄνδρῳ, Ζακύνθῳ, Ἰωαννίνοις, ἔκαμεν ἰκανὰς διαλέξεις.

¹) Ὡς λ. χ. εἰς τὴν γαλλικὴν ἀρχαιολογικὴν σχολὴν τὸ 1878 : ἀνέκδοτος μονοδιάγραμμα Ρωμανοῦ β' ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῆς πρώτης του συζύγου Βέρθας· Sur une chronique inédite de Laomédon Lacarépne ; poème inédit de la bibliothèque de Vienne, décrivant le combat où mourut G. Maniakis· τὸ 1898 : Le grec langue officielle des sultans. Ἐν τῇ γερμανικῇ ἀρχαιολογικῇ σχολῇ, τὸ 1881, περί τινος ἐπιγραφῆς ἐν Χαλκίδι.

²) Τούτων ἀξιολογώτεροι εἶναι : Περί τῶν σωζομένων ἀρχαιοτήτων κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Τζουμέρκων (1885)· Τρεῖς διορθώσεις εἰς τὰ πολιτικά τοῦ Ἀριστοτέλους (1886)· Περί Καισαρίου Δαπόντε (1892)· Περί τῆς ἀλβανικῆς ἐποικίσεως εἰς τὴν Ἀττικὴν (1895)· Περί τῆς παραγωγῆς τῆς λέξεως τραχώματα (1895)· Περί τῆς σημασίας τῆς λέξεως σπήτι (1900)· Περί τῶν Ἀθηναίων βιβλιογράφων τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῶν πρώτων τῆς Τουρκοκρατίας χρόνων (1901)· Περί νέων ποιημάτων τοῦ Μιχαὴλ Ἀχομινάτου (1901)· Περί τοῦ ὄρου Ὁξύρυγχος χαρακτῆρ (1902)· Περί τῶν γελοιοποιῶν τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς (ἐν Ν. Ἑλλην. Ζ', 372 κ. ἐ.).

³) Τὸ πρῶτον τὴν 25ην Μαρτίου 1867, εἰς ἡλικίαν 16 ἐτῶν ἀπήγγειλεν ὁ Λάμπρος εἰς τὸν Παρνασσόν ἰδικόν του ποίημα, ἀναφερόμενον εἰς τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον

⁴) Τὸ 1893 καὶ 1894 εἰς ἐκδρομὴν τοῦ Παρνασσῶ εἰς Ὀλυμπίαν καὶ τὸ 1895 εἰς Μυκῆνας. Τίρυνθα καὶ Ἄργος. Τὸ 1902 εἰς ἐκδρομὴν τοῦ ὀμίλου ἐκδρομῶν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ Κύπρον· τὸ 1904 τοῦ αὐτοῦ συλλόγου εἰς Σμόρνην καὶ Ἐφεσον κτλ.

⁵) Εἰς Ἀ. Μάμουκαν (1884), Ἰωάννην Σακελλίωνα (1891), Κ. Παπαρηγόπουλον (1891), Κ. Κρυστάλλην (1894), Γ. Ἀβέρωφ (1899), Ν. Μαυροκορδαῦτον (1903), Παῦλον Μελᾶν (1904) κ. ἄ.

δρος τοῦ ἐποπτικοῦ συμβουλίου τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως· ὅπως δ' ἰδιαιτέρως ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του διὰ τὴν προαγωγὴν τῶν τῆς γυμναστικῆς καὶ τοῦ ἀθλητισμοῦ παρ' ἡμῖν· καὶ οὐ μόνον ἔγραψεν εἰς διαφόρους περιστάσεις σχετικὰ ἄρθρα καὶ μελέτας,¹ ἀλλὰ καὶ ἐνεργῶς εἰργάσθη πρὸς τοῦτο ὡς πρόεδρος τοῦ συνδέσμου τῶν ἑλληνικῶν ἀθλητικῶν καὶ γυμναστικῶν συλλόγων (1897—1906), ὡς πρόεδρος τοῦ πανελληνίου γυμναστικοῦ συλλόγου ἐπὶ τριετίαν, ἐκφωνήσας καὶ λόγον κατὰ τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ (1895) καὶ ἰδίως ὡς γενικὸς γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων ἀπὸ τοῦ 1901 μέχρι τοῦ 1918, λαβὼν ἐνεργότατον μέρος εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων τοῦ 1906, ἀναδειχθεὶς ἡ ψυχὴ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τὰ μάλιστα συντελέσας εἰς τὴν ἐπιτυχεῖ διεξαγωγὴν αὐτῶν.

Η') Ὁ Λάμπρος εἰς τὰ συνέδρια.

Τίτλον τιμῆς ἀποτελεῖ διὰ τὸν Λάμπρον ἡ ἐνεργὸς πρωτοβουλία του καὶ ἡ διοργανωτικὴ του ἐργασία κατὰ τὰ συγκροτηθέντα ἐν Ἀθήναις συνέδρια καὶ δὴ κατὰ τὸ διεθνὲς ἀρχαιολογικὸν συνέδριον τοῦ 1905, οὔτινος, πρύτανις τότε ὢν, ἐ χρημάτισε γραμματεὺς τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς, καὶ κατὰ τὸ 15' διεθνὲς συνέδριον τῶν ἀνατολιστῶν τοῦ 1912 (24 Μαρτίου—1 Ἀπριλίου), καθ' ὃ, συνεορταζομένης καὶ τῆς 75ετηρίδος τοῦ ἔθνικοῦ Πανεπιστημίου, οὔτινος πάλιν ὁ Λάμπρος ἦτο Πρύτανις, παρέστησαν 800 περίπου σύνεδροι, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐπιφανέστατοι ἀνατολισταὶ καὶ ἄλλοι ἐπιστήμονες. Ἡ μεγάλη ἐπιτυχία ἀμφοτέρων τούτων τῶν ἐπιστημονικῶν συνεδρίων καὶ τῶν συνεπομένων τούτοις ἑορτῶν, ἦτις πανθωμολογεῖτο ὑπὸ τῶν μετασχόντων ξένων, ὠφείλετο κατὰ τὸ μέγιστον μέρος εἰς τὸν ἀοίδιμον Λάμπρον.

Ἐπιτυχέστατα ἐπίσης ἀντεπροσώπευσεν ὁ Λάμπρος τὸ Πανεπιστήμιον καὶ τὸ Κράτος εἰς διάφορα ἱστορικὰ καὶ ἀρχαιολογικὰ συνέδρια, συνελθόντα ἐν Ρώμῃ (1899, 1903 καὶ 1912), Βερολίνῳ (1908 καὶ 1910), Κοπεγχάγῃ (1908), Καίρῳ (1909), ὡς καὶ εἰς ἑορτὰς ξένων Πανεπιστημίων ἢ καὶ εἰς συνέδρια καὶ εἰς ἑορτὰς ἀποκαλυπτηρίων ἢ καὶ ἐγκαινίων ἐν τῇ ἡμεδαπῇ. Εἰς ὅλας αὐτάς τὰς περιστάσεις ὁ Λάμπρος πάντοτε εἶχε νὰ προσφέρῃ νέον τι διὰ τὴν ἐπιστήμην ἢ ἐνθουσιώδη λόγον διὰ τὰ πλήθη.

¹) Οἱ γυμναστ. ἀγῶνες παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς (ἐν «Ὀλυμπ. ἀγῶνες» 1896)· Οἱ Ὀλυμπ. ἀγῶνες 776 π. Χ.—1896 (1896)· Τὰ ἀθλητικὰ καὶ γυμναστικὰ ἀγωνίσματα ἐν τῷ Σταδίῳ (Μικτ. σελ. 715—735)· Μαραθῶνιος δρόμος (Λογ. καὶ ἄρθρα 433—454)· Σχολὴ γυμναστικῆς (αὐτ. 635—638)· Ἡ γυμναστικὴ ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ (αὐτ. 639—643).